

Lieve vrienden,

We weten het allemaal: het leven is een openbare uitvoering op de viool, waarbij je het instrument gaandeweg moet leren.

Ik zou dat willen parafraseren in het geval van Sigiswald Kuijken, want hij maakt het leven niet enkel tot een openbare uitvoering. Hij transformeert het leven tot een grootse openbaring. Een openbaring van verborgen krachten en waarheden.

Voor mij is het leven, dankzij de viool van Sigiswald, zoet water dat uit bomen valt wanneer het is gestopt met regenen. Voor mij is het kaneel die op de tong blijft hangen en bittere woorden zoeter maakt. Voor mij wordt het leven na Sigiswald de geur van valleien die glimlachen. Zoals wij allemaal, vandaag, wij glimlachen naar Sigiswald, de artiest die helemaal waarmaakt wat in de eerste verzen van Bachs (vandaag zo mooi door hem becommentarieerde) cantate 'Selig ist der Mann' gesteld wordt: 'Gelukkig is de mens, die in de beproeving staande blijft.'

De kerngedachte van de cantate is de overwinning van de ziel op de dood door de liefde van Jezus Christus. De ziel, dat is dan uw en mijn avatar, mijn versie van de universele geest, die we kennen via het collectief onderbewuste waar de archetypes van Carl Gustav Jung huizen -- de ziel, die weer in die universele geest zal opgaan na de dood. Een bijzonder mooie gedachte. Toegepast op de roem van de tachtigjarige Sigiswald kunnen we alleen blij zijn dat de universele geest na zijn afscheid, hopelijk nog ver in de toekomst, zal verrijkt worden met zo'n pracht van een persoonlijke inzet die de schoonheid van de allermooiste muziek van de kosmos tot haar recht liet komen.

Inderdaad. Vandaag zijn we hier niet alleen om een respectabele leeftijd te vieren (tachtig is prachtig, absoluut), maar ook om de schitterende carrière en blijvende invloed te eren van een buitengewone musicus - én een buitengewoon mens, die voor mij een levend meesterwerk is van tijdloze toewijding en ongeëvenaard vakmanschap.

Laten we deze elementen eens uit elkaar halen, om zo onze forse bewondering voor hem te schragen.

Om te beginnen is er de violist Sigiswald. Als een virtuoos op de viool heeft hij de harten van luisteraars over de hele wereld veroverd. Hij schilderde met zijn vingers. Zijn vingers hebben de werken van Bach, Vivaldi, Telemann en andere meesters van de barok omgetoverd tot een bron van pure magie in een wereld die, door de oorlogen overal, compleet uit elkaar valt. Terwijl as zwart opstijgt tegen de hemel, huilt Sigiswalds viool van het Vuur om de doden en om de levenden die achterblijven. Maar zijn viool brengt ook hoop. Sigiswald is een dichter van klank, een man die een ladder naar een ster optrekt en deze beklimt terwijl hij zijn viool speelt.

Vooraf in zijn solo vertolking klinkt Sigiswald anders dan alles wat je ooit hebt gehoord.... Hij begint eenvoudig, welsprekend eenvoudig als een menselijke stem. Zijn viool wenkt zachtjes. Zijn klank evolueert als een spiraal omhoog, de spanning groeit met elke kleine frase. Zijn viool imiteert de accenten van de menselijke stem in een nobele missie die haar een ongekennde glorie verleent.

De levendigheid en frisheid van zijn spel was onmiddellijk een feit, de barokke affecten kwamen vanuit hun innerlijke stuwkracht tot leven. Ik denk aan zijn versie van (bijvoorbeeld) Vivaldi's "Vier Jaargetijden", aan zijn precieuze benadering van Mozarts vioolconcerten, alles even elegant en gevoelig. De

zacht glijdende lyrische en melodische aspecten van Vivaldi en vooral Mozart zochten de allerfijnste nuances op. Tussen de schaduw en de ziel ontwaarden we mooie geheimen, in onverwachte accenten, in sprekend rubato, in superbe virtuositeit. De levendige diversiteit van Telemanns Fantasieën maakte van elke fantasie een verhaal waarvan de originaliteit, de uniciteit alleen bij Sigiswald gestalte krijgt.

Sigiswald maakt met zijn viool een spirituele reis door de tijd. Een reis met meer glimlachjes, minder gepieker. Meer compassie, minder oordeel. Een meer gezegende reis, een minder gestreste reis. Een reis met altijd meer liefde, altijd minder haat. Hoe betekenisvol mag dit zijn in dit jaar van oorlogen in Oekraïne en Israël.

Maar wat deze musicus echt buitengewoon maakt, ging veel verder dan de noten op het blad. Sigiswald Kuijken is waarlijk een pionier geworden van de historische uitvoeringspraktijk, een wegbereider die het stof van eeuwenoude partituren heeft geblazen en de oorspronkelijke ziel van de muziek onthuld.

Zijn inzet voor zowel het begrijpen van de historische context als het respecteren van de intenties van de componist heeft de wereld een nieuwe waardering geschonken voor (tot dantoe verdonkeremaande) aspecten van de o, zo rijke barokmuziek. (Herinner u het contrast: opnames van barokmuziek uit de jaren zestig klonken zo mat, zo kil, zo gespeend van reliëf, als waren ze de uitrol van een automatisme dat barok associeerde met noties van kleurloze voorspelbaarheid.)

Authentieke instrumenten uit de tijd van de componist kwamen bij Sigiswald als hoofdpersonages uit de coulissen van de tijd tevoorschijn. Wég was de 'moderne' viool. Daar herrees de ware barokviool, een instrument met haar vergeten klankkarakteristieken en technische kenmerken die de muziek

op een historisch nauwkeurige manier deed herleven, dankzij een eerherstel van vroegere speeltechnieken, strijktechnieken, boogtechnieken en vingerzettingen.

Hij gaf vanuit die hang naar oorspronkelijkheid terecht de voorkeur aan het leiden van kleinere ensembles, in een intiemere, flexibelere setting. Door die keuze voor intimiteit ontstond vanzelf een nieuwe ruimte voor subtiele nuances in dynamiek en articulatie. Ook integreerde hij, zoals vroeger, elementen van improvisatie in zijn uitvoeringen, versieringen en cadenzen die steunden op de weggeleden basso continuo-techniek. Instrumentalisten kregen zo trouwens een cruciale rol in het mee uitwerken van de partituren, die als het ware samen (!) door de componist en zijn uitvoerders werden 'geschreven'.

De frêle intimiteit werd een feit dankzij Kuijkens vasthouden aan de een stem per partij in de 'koor'-zetting zoals voorgesteld door Joshua Rifkin. Ik had hierover met Joshua Rifkin zélf een heel boeiend gesprek destijds nog op Radio3.

Die praktijk van een 'dun koor' staat in schril contrast met bijvoorbeeld het kamerkoorformaat van het Collegium Japan, dat bestaat uit een set van maar liefst 18 zangers. Het verschil in textuur is duidelijk, zelfs met slechts drie of vier stemmen per partij. Een ander verschil in textuur is het continuo, dat gebaseerd is op een orgel voor La Petite Bande. De orgelklank is uitzonderlijk mooi en zacht in deze opnames.

Niets zo waardevol om de verdiensten van barokspelers goed te doorgronden als hun kennis van de 'continuo'-techniek: de basso continuo, fundament van harmonie, met een basslijn en akkoordsymbolen die aangaven welke harmonieën moesten worden gespeeld. Het was dan aan de instrumentalisten van het continuo om deze harmonische basis aan te kleden en te

versieren. Wat deze techniek zo uniek maakte, en dat is Sigiswald natuurlijk niet ontgaan, was de mate van vrijheid die instrumentalisten kregen bij het interpreteren van de basso continuo. Alle creativiteit was welkom bij het invullen van de harmonische structuur. Uiteraard vanuit een goede dosering, die Sigiswald zorgvuldig in de gaten hield. Hij baseerde zijn adviezen trouwens op uitgebreid onderzoek van historische bronnen, waaronder originele manuscripten, brieven van componisten en geschriften over muziektheorie uit die tijd.

Feit is, dat dankzij Sigiswalds zorgvuldige combinatie van alle elementen die in het geding waren, hij een blijvende invloed gehad heeft op de wereld van de historische uitvoeringspraktijk, waarbij hij niet alleen nauwkeurigheid en authenticiteit als focus bewaarde, maar vooral ook een diep begrip van de muzikale filosofie, als ik dat zo zeggen mag, die tot uitdrukking kwam in de partituur. Als dat wat te abstract klinkt, laat ik dan de concrete beelden die mij voor de ogen springen in taal gieten: om te beginnen, vergeet niet om naar de sterren te kijken en niet naar beneden naar je voeten. Verder, geef nooit het werk op. Werk geeft je betekenis en doel en het leven is leeg zonder dat doel. En tot slot, als je het geluk hebt om liefde te vinden, onthoud dan dat liefde er is en gooi de liefde niet zomaar weg. Dat is, in een notendopje, wat de muziek wil zeggen, en veel mooier gezegd krijgt dan ik hier nu in taal.

Sigiswald Kuijken heeft met die filosofie, als dirigent, het barokensemble La Petite Bande tot grote hoogten gebracht. Onder zijn dirigeerstok was muziek het tegendeel van 'louter' liefdeloos geluid; het werd hart-doorborende liefde die ons, als een levend, gepassioneerd narratief, meenam naar lang vervlogen tijden.

Sigiswald Kuijken, ik zal het als literator niet vergeten, heeft ook een virtuoze schrijffpen. Dat bleek bij de verschijning van een publicatie als 'Blijf bij ons, Bach.' Je volgt daarin, met sobere bravoure neergeschreven, de evolutie die La Petite Bande zelf heeft doorgemaakt, en je voelt meteen dat het proces van experimenteren minstens zo belangrijk is geweest als een resultaat of uitvoering op het pad van die vele decennia vol muziekexperiment.

We weten natuurlijk allemaal dat de cantates van Johann Sebastian Bach exemplarisch zijn, hoe dik of hoe dun je zo ook uitvoert. Bach gebruikte de cantatevorm als een veelzijdig medium om -- en dat ligt wat moeilijk in deze ontkerkelijkte tijden natuurlijk -- theologische diepgang te verkennen en spirituele emoties te uiten.

Wat deze composities echt bijzonder maakt – en het is hiér dat Sigiswald Kuijkens kijk op de cantates 'capitalissime' wordt als het ware – is Bachs vermogen om de diepste menselijke emoties te vangen, variërend van vreugde en hoop tot introspectie en verdriet (wat je volgens mij nooit in een 'dik' ensemble kan waarmaken, maar dus wel binnen de fijnmazigheid waarop Sigiswald zich laat voorstaan), en deze psychologische introspectie op sublieme wijze te verweven met complexe muzikale structuren die zowel de geest als het hart beroeren (maar nergens zo fijntjes als in het delicate web van een één stem per partij-vertolking). Alleen Sigiswald Kuijken laat ons toe die erfenis in haarfijn detail te 'ervaren'.

We hebben dus héél veel redenen om Sigiswald te vieren vandaag. Maar bovenal, achter de noten en de muzikale triomfen, schuilt een man die zijn passie met nederigheid draagt. Sigiswald Kuijken heeft niet alleen de muziek veranderd, maar ook de levens van degenen die het voorrecht hebben gehad zijn kunst te ervaren.

Dankzij die nederigheid kennen we een artiest die één van de mooiste mensen in het universum is. Ik heb het inderdaad over een innerlijke morele schoonheid die ravissant is om mee te maken, zoals we ook tijdens zijn discursieve exploratie van de cantate van vandaag andermaal mochten ervaren.

Sigiswald Kuijken houdt van muziek. Hij is de muziek. Hij zou de woorden van Aldous Huxley kunnen uitspreken: 'Na stilte is muziek wat het dichtst in de buurt komt van het uitdrukken van het onuitsprekelijke.' Sigiswald Kuijken heeft ons het onuitsprekelijke laten voelen, laten ruiken, laten proeven.

Ik denk dat ik namens ons allen spreek wanneer ik mijn vreugde over het blijvende of gebleven dynamisme van Sigiswald Kuijken verwoord. Ik ken zelf zo goed de vreugde van het creëren op een iets meer gevorderde leeftijd. Ik voel me gesteund door Jean de la Fontaine, die pas begon te schrijven op zijn veertigste; door Frans Hals, die enkele van zijn beste werken voltooide NA zijn tachtigste; Pablo Picasso bleef actief tot 91 jaar; Harper Lee schreef 'Go set a watchman' op haar 89e; Doris Lessing puliceerde tot haar 94e; ik zou de lijst eindeloos kunnen maken.

Ich reiche dir die Hand und auch damit das Herze, so staat het in de cantate van Bach. Ik reik je mijn hand en daarmee ook mijn hart. Ik kan het naar maestro Sigiswald Kuijken niet beter zeggen dan librettist Picander. Glaube, dass ich dein Seelenfreund immer und ewig verbleibe. Wij allemaal. Hartsvrienden van Sigiswald.

Dus vandaag, ter ere van zijn tachtigste verjaardag, verheffen we onze harten en stemmen in harmonie om Sigiswald Kuijken te bedanken. Moge de komende jaren net zo gevuld zijn met

vreugde, inspiratie en vooral muziek, zoals hij zelf de wereld heeft verrijkt met zijn onvergetelijke klanken.

Op uw gezondheid, maestro Sigiswald Kuijken!

Bart Stouten

24 februari 2024